

УДК 336.13

Тимошенко Ю.О.
аспірант
Європейського університету

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу впливу фінансових ризиків на рівень економічної безпеки України. Отримано аналітичний вираз залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків та з'ясовано, що максимальний негативний вплив на стан економічної безпеки серед сукупності фінансових ризиків здійснюють фінансові ризики в сферах боргової, банківської та валютної безпеки. Визначено зміни значення інтегрального показника стану економічної безпеки України при зміні на 1% блочних кількісних оцінок фінансових ризиків у системі економічної безпеки.

Ключові слова: фінансові ризики, управління фінансовими ризиками, економічна безпека держави, боргова безпека, валютна безпека, банківська безпека.

Тимошенко Ю.А. ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ НА УРОВЕНЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу влияния финансовых рисков на уровень экономической безопасности Украины. Получено аналитическое выражение зависимости состояния экономической безопасности от влияния финансовых рисков и выяснено, что максимальное негативное влияние на состояние экономической безопасности среди совокупности финансовых рисков осуществляют финансовые риски в сферах долговой, банковской и валютной безопасности. Определены изменения значения интегрального показателя состояния экономической безопасности Украины при изменении на 1% блочных количественных оценок финансовых рисков в системе экономической безопасности.

Ключевые слова: финансовые риски, управление финансовыми рисками, экономическая безопасность государства, долговая безопасность, валютная безопасность, банковская безопасность.

Timoshenko Yu.O. INFLUENCE FACTORS ON FINANCIAL RISK LEVEL OF ECONOMIC SECURITY UKRAINE

The paper analyzes the impact of financial risk on the level of economic security of Ukraine. Analytical expression of economic security depends on the impact of financial risk and found that the greatest negative impact on the economic security of the aggregate financial risks carry financial risks in the areas of debt, banking and monetary security. The changes in value of the integral indicator of economic security of Ukraine to change by 1% block quantitative assessments of financial risks in the system of economic security.

Keywords: financial risk, financial risk management, economic security, debt security, currency security, banking security.

Постановка проблеми. Поступове збільшення економічної відкритості України та активні світові глобалізаційні процеси підвищують необхідність адекватного аналізу впливу факторів фінансових ризиків на рівень економічної безпеки України. За цих умов у процесі визначення рівня економічної безпеки держави необхідно систематично переглядати нормативні значення відповідних індикаторів її стану, що сприятиме забезпеченню коректного та об'єктивного уявлення щодо тенденцій змін інтегрального показника стану економічної безпеки та комплексних показників стану її складових частин, у т. ч. фінансової безпеки, а також надасть можливість надавати прогнози щодо рівня економічної безпеки та її складових на майбутнє. Так, актуальність проблеми аналізу впливу фінансових ризиків на рівень економічної безпеки України пояснюється необхідністю вчасного реагування в кризових економічних умовах на дестабілізуючі чинники, найсуттєвіші з яких зосереджені в площині фінансової сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу впливу окремих факторів фінансових ризиків на рівень економічної безпеки приділяли увагу такі науковці як Є. П. Картузов [1, с. 115-124], досліджуючи вплив загроз на фінансову безпеку; О. М. Деркач [2, с. 187-190] у частині виокремлення факторів впливу на функціонування страхового ринку країни; В. Т. Шлемко [3] у фундаментальній праці щодо напрямів забезпечення економічної безпеки держави; Т. В. Сак [4, с. 336-340]; О. С. Власюк [5]; А. І. Сухоуков [6, с. 5-15; 7]; Ю. М. Харазішвілі [8; 7; 9, с. 28-45]; І. О. Губарева [10] у частині аналізу загроз національній безпеці України; Є. В. Дронь [8; 9, с. 28-45] у процесі представлення адаптивного підходу до виокремлення орієнтирів економічної безпеки держави.

З урахуванням необхідності проведення соціально-економічних реформ в Україні та законодавчому затвердженні оновлених вимог щодо переліку та нормативів індикаторів стану економічної безпеки України [11] проблема дослідження впливу факторів фінансових ризиків на рівень економічної безпеки України потребує посиленої уваги дослідників.

Постановка завдання. На основі викладеного доцільно сформулювати завдання дослідження, які полягають в отриманні аналітичного виразу залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків, визначенні зміни значення інтегрального показника стану економічної безпеки України при зміні на 1% блочних кількісних оцінок фінансових ризиків у системі економічної безпеки, виокремленні фінансових ризиків, що здійснюють максимальний негативний вплив на економічну безпеку України серед сукупності наявних фінансових ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. О. С. Власюк зазначає [5, с. 4], що неможливо приймати управлінські рішення та обирати варіанти соціально-економічних реформ без якісної оцінки економічних та соціальних наслідків, яку доцільно проводити із застосуванням індикаторів безпеки. І. О. Губарева звертає увагу на те, що ігнорування результатів аналізу кількісних показників економічної безпеки перешкоджає економічному розвитку держави [10], спричиняє руйнівні тенденції в різних сферах.

Оновлений порядок визначення індикаторів стану економічної безпеки України [11] включає також відкориговані порогові значення цих індикаторів та комплексний алгоритм визначення інтегрального показника економічної безпеки, що доцільно застосовувати в процесі ідентифікації можливих загроз та ризиків.

Так, у межах своїх повноважень Мінекономрозвитку, наукові інститути, інші органи виконавчої влади можуть застосовувати цей оновлений порядок у процесі розрахунку значень складових економічної безпеки, прийняття ефективних управлінських рішень з метою попередження та запобігання потенційних і реальних загроз інтересам України у відповідній сфері.

Для кількісного вимірювання впливу фінансових ризиків (Rf_n) на рівень економічної безпеки (Y), проаналізуємо наявні кореляційні зв'язки між ними. Зауважимо, що економічна безпека умовно поділяється на складові, а саме: фінансова, макроекономічна, енергетична, виробнича, демографічна, інвестиційно-інноваційна, зовнішньоекономічна, продовольча та соціальна, відповідно, на стан економічної безпеки, окрім фінансових, суттєво впливають ризики інших складових економічної безпеки, однак, ми навмисно не вводили в аналітичні вирази ці ризики для кількісної оцінки впливу саме фінансових ризиків на стан економічної безпеки України за умови фіксованого стану інших факторів та визначення аналітичного виразу впливу Rf_1, Rf_2, \dots, Rf_n (фінансові ризики) на величину Y (інтегральний показник стану економічної безпеки України).

Кількісну оцінку впливу фінансових ризиків на стан економічної безпеки України опишемо наступним рівнянням лінійної регресії:

$$\hat{y} = a_0 + a_1 Rf_1 + a_2 Rf_2 + \dots + a_n Rf_n, \quad (1)$$

де y – теоретичні значення інтегрального показника стану економічної безпеки України;

$a_0, a_1, a_2, \dots, a_n$ – параметри рівняння;

Rf_1, Rf_2, \dots, Rf_n – блочні кількісні оцінки фінансових ризиків у системі економічної безпеки [12].

Відповідно до структури фінансової безпеки [11] розраховано значення 6 блочних кількісних оцінок фінансових ризиків у системі економічної безпеки за період 2007–2013 рр., а саме: Rf_1 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків у сфері банківської безпеки; Rf_2 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків небанківського фінансового ринку; Rf_3 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків у сфері боргової безпеки; Rf_4 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків у сфері бюджетної безпеки; Rf_5 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків у сфері валютної безпеки; Rf_6 – блочна кількісна оцінка фінансових ризиків у сфері грошово-кредитної безпеки, %.

Так, відповідно, вхідні дані для визначення кількісної оцінки впливу фінансових ризиків на стан економічної безпеки представимо в табл. 1.

На основі вхідних даних (табл. 1) за допомогою «Пакету аналізу» у пакеті Microsoft Excel [13, с. 478] отримуємо наступний аналітичний вираз залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків:

$$\hat{y} = 52,067 - 0,035 Rf_1 - 0,33 Rf_2 + 0,195 Rf_4 - 0,022 Rf_5 + 0,228 Rf_6, \quad (2)$$

Зауважимо, що у процесі оцінки тісноти зв'язків факторів (Rf_n) з результативним показником (Y) було виключено з аналізу блочну кількісну оцінку фінансових ризиків небанківського фінансового ринку (Rf_2) через слабкий рівень зв'язку (0,07).

Множинний коефіцієнт детермінації (R^2) визначено за формулою:

$$R^2 = \frac{s_o^2}{s_y^2},$$

$$s_y^2 = \frac{\sum_{j=1}^n (y_j - \bar{y})^2}{n} \quad s_o^2 = \frac{\sum_{j=1}^n (\hat{y}_j - \bar{y})^2}{n}, \quad (3)$$

де s_o^2 – факторна дисперсія Y , що висвітлює вплив основних факторів;

s_y^2 – загальна дисперсія Y , що висвітлює вплив всіх факторів;

\bar{y} – середнє значення Y ;

n – число спостережень.

Коефіцієнт множинної кореляції (R) для отриманого аналітичного виразу залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків складає 0,957, що свідчить про наявність високого рівня кореляції. Коефіцієнт детермінації висвітлює відповідність отриманого аналітичного виразу вхідним даним та дорівнює 0,916, що свідчить про те, що частка дисперсії Y , що пояснюється регресією, відповідно, складає 91,59%, так, питома вага неврахованих факторів або складової, що за даних умов неможливо в повній мірі врахувати через стохастичну природу аналітичного виразу, складає приблизно 8,41%, що підтверджує необхідність першочергового аналізу

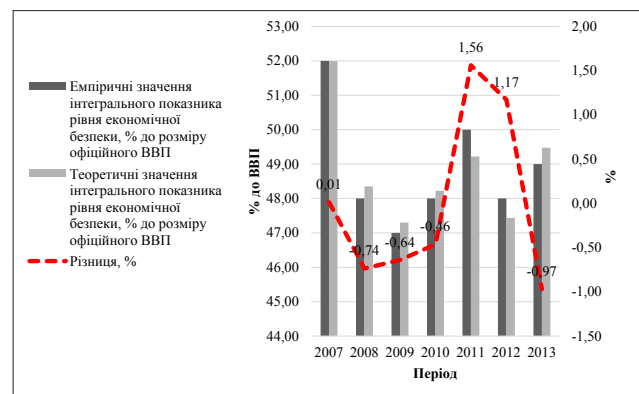

Рис. 1. Емпіричні та теоретичні значення інтегрального показника стану економічної безпеки та відносні похибки за період 2007–2013 рр.

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 1

Вхідні дані для визначення кількісної оцінки впливу фінансових ризиків на стан економічної безпеки України за період 2007–2013 рр.*

Період	Y^{**}	Rf_1	Rf_2	Rf_3	Rf_4	Rf_5	Rf_6
2007	52	48,41	81,54	45,59	12,71	26,61	65,00
2008	48	54,11	80,71	62,46	9,96	41,62	78,18
2009	47	83,21	82,60	84,44	58,01	80,76	72,68
2010	48	76,20	84,46	78,38	57,40	46,15	63,98
2011	50	69,68	87,60	72,81	38,64	48,35	75,53
2012	48	50,89	82,42	83,68	52,49	49,60	68,81
2013	49	47,05	78,84	82,99	54,91	35,02	72,65

* Джерело: розраховано автором

** за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

впливу саме фінансових ризиків на стан економічної безпеки в порівнянні з іншими видами ризиків.

Представимо на рис. 1 результати розрахунків за отриманим аналітичним виразом (2) залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків.

Для кількісної оцінки впливу кожної групи фінансових ризиків у системі економічної безпеки на її стан (інтегральний показник) розрахуємо часткові коефіцієнти еластичності для визначення зміни значення інтегрального показника стану економічної безпеки України (Y) при зміні на 1% блочної кількісної оцінки фінансових ризиків у системі економічної безпеки за формулою:

$$E_i = a_i * \frac{Rf_i}{y}, \quad (4)$$

де E_i – відповідні коефіцієнти еластичності;

Rf_i – середнє значення i -ої блочної кількісної оцінки фінансових ризиків в системі економічної безпеки;
 y – середнє значення інтегрального показника стану економічної безпеки України.

Так, при збільшенні на 1% блочної кількісної оцінки фінансових ризиків у сфері банківської безпеки, у сфері боргової безпеки та в сфері валютної безпеки інтегральний показник стану економічної безпеки України зменшиться на 0,045%, 0,492% та 0,022% відповідно. Так, згідно результатам аналізу отриманих даних за допомогою представленого аналітичного виразу залежності стану економічної безпеки України від впливу фінансових ризиків (2) з'ясовано, що максимальний негативний вплив серед сукупності фінансових ризиків складають фінансові ризики в сфері боргової безпеки, а саме:

– ризик непомірного збільшення відношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, значення якого станом на 01.08.2014 р. перебуває в зоні критичних значень та складає 81,75%;

– ризик непомірного збільшення відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, значення якого починаючи з 2009 року характеризує абсолютно небезпечне положення;

– ризик непомірного зменшення відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, значення якого, починаючи з 2012 року, знаходиться в надкритичному діапазоні значень та має тенденції до подальшого погіршення, та інші фінансові ризики.

Відповідно, фінансові ризики в сфері боргової безпеки, а саме ризики перевищення відповідних рівнів заборгованості держави, як внутрішньої, так і зовнішньої, з урахуванням всіх витрат на її обслуговування, зниження рівня ефективності застосування зовнішніх і внутрішніх запозичень, порушення оптимального співвідношення між цими запозиченнями на момент аналізу загрожують фінансовій системі держави та її суверенітету.

Крім того, значний негативний вплив на рівень економічної безпеки держави на момент аналізу здійснюють фінансові ризики в сфері банківської безпеки, тобто комплекс ризиків щодо порушення фінансової стійкості банків, зниження ефективності їх функціонування, недостатній рівень захисту банківської системи від внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників, а також фінансові ризики в сфері валютної безпеки, тобто комплекс ризиків низької довіри суспільства до грошової одиниці держави, зниження рівня її стійкості, підвищення ймовірності потрясінь на світових валютних ринках.

Графічно представимо рівень економічної безпеки України, розрахований за оновленою методикою, за

твердженою Мінекономрозвитку [11], та комплексний показник фінансових ризиків у системі економічної безпеки України, значення якого отримано завдяки запропонованому комплексному підходу до кількісної оцінки фінансових ризиків у системі економічної безпеки за допомогою рейтингового методу оцінки на рис. 2.

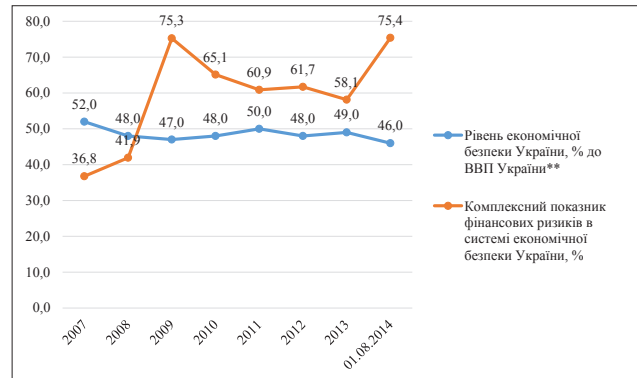

Рис. 2. Вплив ризикового середовища фінансової сфери на рівень економічної безпеки України*

* Джерело: розраховано автором

** Визначено за [11]

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2, робимо висновок, що загальний рівень фінансових ризиків у системі економічної безпеки за період 2007-2013 рр. зафіксовано на максимальному рівні станом на 01.08.2014 р. (75,4%), відповідно, і рівень економічної безпеки України станом на цю дату зафіксовано на мінімальному рівні (46,0), починаючи з 2007 року, що свідчить про гострі кризові явища в економіці держави. Аналогічне стрімке збільшення комплексного показника фінансових ризиків у системі економічної безпеки України за досліджуваний період зафіксовано в 2009 році (75,3%), що стало наслідком негативних явищ світової фінансово-економічної кризи того часу, однак, станом на 01.08.2014 року значення комплексного показника фінансових ризиків у системі економічної безпеки України вже перевищує значення 2009 року та має стійку тенденції до подальшого погіршення значень, що негативно впливає на рівень економічної безпеки України.

Для наочного представлення збільшення рівня фінансових ризиків у системі економічної безпеки України за 8 місяців 2014 року представимо інформацію щодо значень фінансових ризиків за 2013 р. та станом на 01 серпня 2014 року на рис. 3.

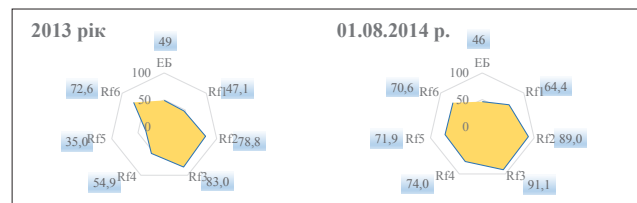

Рис. 3. Рівень блочних кількісних оцінок фінансових ризиків в системі економічної безпеки України та інтегральний показник її стану*

* Джерело: узагальнено автором

** ЕП – економічна безпека (інтегральний показник); Rf1 – фінансові ризики в сфері банківської безпеки; Rf2 – фінансові ризики небанківського фінансового ринку; Rf3 – фінансові ризики в сфері боргової безпеки; Rf4 – фінансові ризики в сфері бюджетної безпеки; Rf5 – фінансові ризики в сфері валютної безпеки; Rf6 – фінансові ризики в сфері грошово-кредитної безпеки

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки:

1. З метою кількісного вимірювання впливу фінансових ризиків на рівень економічної безпеки проаналізовано наявні кореляційні зв'язки між ними та за допомогою «Пакету аналізу» у пакеті Microsoft Excel отримано аналітичний вираз залежності стану економічної безпеки від впливу фінансових ризиків, для якого коефіцієнт множинної кореляції складає 0,957, що свідчить про наявність високого рівня кореляції. Відповідно, коефіцієнт детермінації, який висвітлює відповідність отриманого аналітичного виразу вхідним даним, дорівнює 0,916, що свідчить про те, що частка дисперсії Y , що пояснюється регресією, відповідно, складає 91,59%, так, питома вага неврахованих факторів або складової, що за даних умов неможливо в повній мірі врахувати через стохастичну природу аналітичного виразу, складає 8,41%.

2. Розраховано часткові коефіцієнти еластичності для визначення зміни значення інтегрального показника стану економічної безпеки України (Y) при зміні на 1% блочної кількісної оцінки фінансових ризиків у системі економічної безпеки для кількісної оцінки впливу кожної групи фінансових ризиків у системі економічної безпеки на її стан (інтегральний показник).

З'ясовано, що максимальний негативний вплив серед сукупності фінансових ризиків складають фінансові ризики в сферах боргової, банківської та валютної безпеки. Так, при збільшенні на 1% блочної кількісної оцінки фінансових ризиків у сфері банківської безпеки, у сфері боргової безпеки та в сфері валютної безпеки інтегральний показник стану економічної безпеки України зменшиться на 0,045%, 0,492% та 0,022% відповідно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є. П. Картузов // Економіка та управління підприємствами. – 2012. – № 9 (135). – С. 115-124.
2. Деркач О. М. Фактори впливу на стан фінансової безпеки страхового ринку / О. М. Деркач // Бізнес-інформ. – 2012. – № 6. – С. 187-190.
3. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : [монографія] / В. Т. Шлемко, І Ф. Бінько. – К.: НІСД. – 1997. – 144 с.
4. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 336-340.
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
6. Сухоруков А. І. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 5-15.
7. Харазішвілі Ю. М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України : аналітична записка / Ю. М. Харазішвілі, А. І. Сухоруков, Т. П. Крупельницька ; НІСД. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>.
8. Харазішвілі Ю. М. Визначення стратегічних орієнтирів рівня економічної безпеки України : аналітична записка / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь, Д. О. Махортих ; Відділ макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової економіки. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1501/>.
9. Харазішвілі Ю. М. Адаптивний підхід до визначення стратегічних орієнтирів економічної безпеки України / Ю. М. Харазішвілі, Є. В. Дронь // Економіка України. – 2014. – № 5 (630). – С. 28-45.
10. Губарева І. О. Діагностика загроз економічній безпеці національній економіці України / І. О. Губарева // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Вип. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irbis-nbu.gov.ua>.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>.
12. Лопатюк Р. І. Прогнозування рівня інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери / Р. І. Лопатюк // Ефективна економіка. – 2013. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
13. Роганова Г. О. Моделювання оборотних коштів підприємств за допомогою методів статистичного аналізу / Г. О. Роганова // Торгівля і ринок України. – 2009. – № 27. – С. 476-484.